

Ohranjanje in obnavljanje raznolikosti živalskih habitatov na primeru ptic

The Conserving and Restoring of the Variety of Animal Habitats on the Example of Birds

Mirko PERUŠEK*

Izvleček

Perušek, M.: Ohranjanje in obnavljanje raznolikosti živalskih habitatov na primeru ptic. *Gozdarski vestnik št. 5-6/1996*. V slovenščini, cit. lit. 7.

Prispevek na splošno obravnava habitate ptic v različnih ekosistemih, njihovo ogroženost in pomen njihovega ohranjanja. Različne dejavnosti, ki imajo neposreden stik z okoljem, lahko z upoštevanjem ter z minimalnimi ukrepi veliko storijo za izboljšanje pestrosti mikrohabitatov ptic. Ob tem je pomembno poznati zahteve ptic v prostoru in njihovo pojavljanje.

Ključne besede: divje živali, ptice

Synopsis

Perušek, M.: Conserving and Restoring the Variety of Animal Habitats on the Example of Birds. *Gozdarski vestnik No. 5-6/1996*. In Slovene, lit. quot. 7.

The article gives a general presentation of bird habitats in different ecosystems, their endangerment and points to the significance to conserve them. Various activities which are in close contact with the environment can much contribute to improve the variety of bird microhabitats by taking into consideration the former, with only few measures necessary to be performed. Thereby, one must be acquainted with the demands of birds in the environment and their occurrence.

Key words: wildlife, birds

1 UVOD

1 INTRODUCTION

Z začetkom živinoreje in poljedelstva je začel človek izraziteje posegati v prostor. Nastali so novi kulturni ekosistemi pašnika, travnika, njive in urbane krajine, pretežno na račun zmanjšanja površine gozda. Nekatere populacije organizmov, ki so v praksi živeli v ostenjih, na gozdnih robovih in jasah, so se prilagodile antropogenim ekosistemom. Gozd je še vedno osnovna matica naše krajine in se pojavlja v delcih povsod, od koder je bil izkročen. Na celotni prostor se je izraziteje posegalo v tem stoletju, ko se je začelo redno uporabljati stroje. V naselja je prišel hrup, vibracije in novi načini gradnje, na travnike, njive in pašnike težka mehanizacija z agrokemijo, mokrišča so hidromeliolirali, reke regulirali in gozdove prerahljali ter prepredli s prometnicami. Spremembe se

dogajajo prehitro in mnoge vrste se temu ne morejo prilagoditi.

V ekosistemih so raznoliki biotopi razpršeni v prostoru. Posamezne vrste imajo v njih svoj habitat, od katerega so odvisne v času reprodukcije, prehranjevanja, prezimovanja ali selitve. Človek vedno bolj spreminja gostoto in razporeditev biotopov. Prilagodljive populacije so se deloma ali v celoti prilagodile spremenjenim razmeram. Z upoštevanjem zahtev vrst po redkejših habitatih lahko ohranimo in povečamo biotsko pestrost in ravnovesje v prehranjevalnih verigah.

Pri načrtovanju in izkoriščanju posameznih ekosistemov pogosto prezremo in mnogokrat nevede negativno vplivamo na habitate redkih ter ogroženih rastlinskih in živalskih vrst ter drugih organizmov. Upoštevanje le-teh pa bi naj bilo vodilo za posege raznih dejavnosti v prostoru. S tem bi ohranili redke biotope, ki zaradi nas izginjajo iz okolja, ter obnovili habitate ogroženih vrst.

V tekstu je poudarek na habitatih posameznih vrst ptic, ki so lahko hkrati biotop

* M. P., dipl. inž. gozd., Zavod za gozdove Slovenije, OE Kočevje, Rožna ul. 39, 1330 Kočevje, SLO

mnogih organizmov. Ptice so eden boljših bioindikatorjev stanja okolja, ker naseljujejo različne habitate, so relativno lahko prepoznavne in zato primerne za preverjanje raznovrstnosti habitatov.

2 POSEBNI HABITATI V NAJPOGOSTEJŠIH EKOSISTEMIH TER NJIHOVA OGROŽENOST

2 SPECIAL HABITATS IN THE MOST FREQUENT ECOSYSTEMS AND THEIR ENDANGERMENT

2.1 Visokogorski ekosistemi

2.1 Mountainous ecosystems

Alpske trate z gorskimi ostenji in melišči so najvišje ležeči predeli. Ranljivost teh ekosistemov in s tem vrst, ki tam živijo, je zelo velika. Negativne vplive vnaša turizem – visokogorska smučišča, plezanje v stenah ter množično planinstvo. V stenah si na primernih policah naredijo gnezdo redke ujede in sove, skalne lastovke, planinski hudourniki idr. Na gozdni meji so rastišča ruševca.

2.2 Gozd

2.2 Forest

Slovenija leži na prehodu pestrih klimatskih vplivov z raznolikim reliefom in talnimi podlagami ter z različno prepustnostjo za vodo. Raznolikim razmeram sledijo različne združbe organizmov. Z gospodarjenjem v gozdovih posegamo v habitate nekaterih ožje specializiranih vrst. Med redkejšimi in ranljivejšimi habitati v gozdu so: odmrli drevesa, živa drevesa z dupli, vodne košanje, izviri, potoki, stene, udorne jame, kraške jame, votline, gozdne jase, gozdni robovi, specifični habitati (rastišča, stanišča, zimovališča ipd.) ter tudi nekateri habitati antropogenega nastanka (npr. stavbe, mostovi, kamnołomi). Gozd je osnovni in prevladujoči avtohtoni ekosistem v naši gozdnati krajini. Podobni habitati so tudi v agrarni in urbani krajini.

Z gospodarjenjem v gozdovih vplivamo na drevesno sestavo ter na precej manjši delež odmrlega drevja in še živih dreves z dupli. Najbolj primanjkuje odmrlih dreves

primarnim duplarjem – detlom in žolnam, zato tudi sove, golobi duplarji in drugi večji sekundarni duplarji v gospodarskih gozdovih najtežje najdejo ustrezno duplo. Koconogi čuk na primer v sili gnezdi v škorčnicah po sadovnjakih v bližini hiš. Razen dupla ne sprejme drugega gnezdičnega habitata, v nasprotju s kozačo, ki gnezdi tudi v gnezdih kraguljev, skobcev in krokarjev.

Poseben problem so gozdovi v nižinah in obvodni gozdovi. V njih je malo starega drevja, odmrlih in živih dreves z dupli. To so večinoma drobnoposestniški gozdovi, ki jih lastniki gospodarsko najbolj izkoriščajo.

Delo v gozdu, izletniki, kolesarji, gobarji in drugi obiskovalci gozdov vznemirjajo ptice v času gnezdenja, ko so le te najbolj občutljive.

2.3 Vodni ekosistemi

2.3 Water ecosystems

Tekoče in stoječe sladke vode ter morje so biotopi mnogih redkih in ogroženih vrst. Vodne ekosisteme človek zelo obremenjuje s posegi kot so: hidrorregulacije vodotokov, odvzemanja vode, zaježitve, stalne polucije s fekalnimi in industrijskimi odpadki, močna spiranja kemikalij s kmetijskih površin, vlaganja neavtohtonih rib in drugih organizmov. Vse to je močno oknili vrstno sestavo organizmov ter krajinsko podobo. Naravne struge imajo razvito rečno dinamiko, z različno globino struge, zavoji, prodišči, otoki, glinenimi stenami, mrtvimi rečnimi rokavi ter pestro obrečno drevnino. Največja vrstna pestrost ptic je ob vodah. Ob popisu ptic ob reki Dravi so ornitologi opazili 164 vrst, od teh 90 vrst ptic gnezdlik (BRAČKO 1995).

Stoječe vode so jezera, ribniki, gramoznice, glinokopi, mrtvi rečni rokavi ipd. Na njih so kot poseben habitat za ptice pomembni otoki za gnezdenje čiger in galebov. Mrtve rečne rokave se pogosto zasipava, druge vodne površine pa so poligon za ribolov in stihijski turizem. Ob obali so pomembne večje stene, plitvi obrežni pas, posamezna drevesa, obalno rastje (trstje, grmovje) ter mir v času gnezdenja.

2.4 Mokrišča

2.4 Wetland

Podobno kot na vodne ekosisteme tudi na mokrišča močno negativno vpliva človek (hidromelioracije). Mokri travniki, trstičja, idr. so specifični biotopi z značilno sestavo organizmov. Pomemben je nivo podtalnice, od njega je odvisna vrsta vegetacije in ptic. Na rahlih vzpetinah so ugodne razmere za talne gnezdilke, druge vrste imajo gnezdo spleteno na trstju. Na vlažnih travnikih je pomembna pozna košnja, da ptice in druge živali speljejo mladiče (npr. kosec, veliki strnad, repaljščica). Najbolj jih ogroža spreminjanje nivoja vode s hidromelioracijami ter intenziviranje kmetijstva (zgodnja košnja, silažna koruza).

2.5 Agrarni ekosistemi

2.5 Agricultural ecosystems

Travniki, njive in sadovnjaki so pri nas nastali na površinah, kjer je prej rasel gozd. Med posebne biotope uvrščamo vse elemente pojavljanja naravne gozdne vegetacije od posameznih dreves na poljih, omejkov, živih mej do skupin dreves in gozdnih ostankov. Na travnatih in njivskih površinah služijo pticam za preže osamljena drevesa, mejni koli, telefonski drogovi in žice. Omejkji, skupine drevja in grmovja nudijo zaščito številnim pticam in poljski divjadi. Služijo jim za gnezdenje, kritje, prežo in za prehod.

V starih visokodebelnih sadovnjakih so v drevesih dupla za številne ptice. Razmere so podobne kot v presvetljenem redkejšem listnatem gozdu. V njih se zadržuje 50 in več različnih vrst ptic, od teh jih polovica tu tudi gnezdi (BRANDNER 1989). Vsak sadovnjak popestrijo žive meje. Na podeželju izginjajo posamezne vrste ptic zaradi intenziviranja kmetijstva (sadjarstva). Z naših polj, travnikov in iz starih sadovnjakov izginjajo do nedavnega precej pogoste vrste, npr.: poljski škrjanci, prepelice, divje grlice, čuki, smrdokavre, vije-glavke.

2.6 Naselja z infrastrukturo

2.6 Residential areas with infrastructure

Mnogo vrst se je prilagodilo življenju v

bližini človeških bivališč, kjer gnezdiijo na stavbah in drugih objektih. Prehranjujejo se na površinah okoli naselij ali v naseljih samih. Gnezdilna niša je lahko dimnik, špranja v steni, na strehi pod slemenjakom, na tramu, v hlevu na polici pod stropom, v izpostavljenih cerkvenih zvonikih. Nekatere vrste gnezdiijo na drevju in grmovju okoli stavb ter v visokodebelnih vaških sadovnjakih. Največja in najbolj znana gnezdilka v naseljih je bela štoklja, potem so še domača grlica, mestna in kmečka lastovka, črni hudournik, šmarnica, poljski in domači vrabec idr. Med podeželskim ter mestnim urbanim okoljem je razlika v vrstni sestavi in gostoti ptic. Na življenje v mestih se prilagaja vedno več vrst, npr. golobi duplarji, navadne postovke. Pri obnovi cerkev in drugih stavb zapirajo vse odprtine, tako da je pticam onemogočen dostop in s tem gnezdenje.

Ob smetiščih se poleg stalnih spremeljevalcev – malih sesalcev – pojavljajo njihovi plenilci – ujede in sove ter vrani, galebi in druge vrste, ki se prehranjujejo z odpadki.

3 NAČIN OHRANJANJA IN OBNAVLJANJA HABITATOV

3 APPROACHES AS TO THE CONSERVING AND RESTORING OF HABITATS

Glavno vodilo pri vseh posegih v prostor mora biti dober načrt, ki izkazuje znanje o zahtevah vsaj ključnih (ogroženih) vrst po primernih habitatih (WILDERMUTH 1980). Ob posegih v najbolj ogrožene ekosisteme je nujno timsko delo različnih strokovnjakov. Pomembna je razporeditev, kvaliteta in gostota habitatov v prostoru. Pri posegih v prostor moramo ohranjati redkejše habitate, jih pasivno obnavljati (zadrževati odmrla drevesa) ali hoté prav za določene vrste (npr. gnezdnice za sove, ob rekah vzpostaviti stene za breguljke, na jezerih umetne otoke).

3.1 Gozdarstvo

3.1 Forestry

V preteklosti se je gozdarstvo gledovalo po kmetijstvu in zakonu o maksimalni

zemljiški renti. V gozdu ni bilo prostora za odmrta in votla drevesa. K sreči je gozd zaradi številnih dreves manj pregleden, tudi zaradi težko dostopnih terenov. Tu in tam so se ohranili in še nastajajo t. i. posebni habitati – večja dupla, kjer gnezdi redke vrste ptic. Zdaj je tudi v novem Zakonu o gozdovih v 36. členu zapisano ohranjanje habitatov avtohtonih vrst (U. l. RS, junij 1993).

Gozdarstvo ima bogato tradicijo pri načrtovanju. Začne se pri strateškem območnem načrtu, nadaljuje pri načrtu gospodarske enote in konča pri detaljnem gozdnogojitvenem načrtovanju. Revizija poteka vsakih deset let. S tem ažurno sledimo dogajanjem in vpletamo v načrte nova spoznanja in usmeritve. Pri načrtu gospodarske enote izločimo "ekocelice" – posebne predele z brlogi in področja rastišč divjega petelina, in tudi kako drugače pomembne lokacije. V detaljnem načrtu dokončno določimo stanje, cilje in ukrepe za načrtovalne in negovalne enote, v katerih so tudi posebni habitati. Načrtovalna ali pogostejše negovalna enota je lahko izločena zaradi poudarjenosti posebnega habitata (npr. stene, potoka, gnezdišča, brloga). Zelo pomembna je pregledna karta v merilu 1 : 5000, kjer so označene načrtovalne in negovalne enote ter posebni habitati. Izvajalci morajo pri gradnji prometnic v gozdu, sečnji in spravilu upoštevati usmeritve iz načrta.

V Sloveniji je ca. 40 vrst ptic deloma ali povsem odvisnih od dupel v času gnezdenja. Od teh je ena četrtina primarnih duplarjev, ki sami iztešejo dupla, preostale tri četrtine pa so sekundarni duplarji in gnezdiijo v že narejenih duplih. Drevesa z dupli in odmrta drevesa so sestavni del gospodarskega gozda. Povsod po gozdovih moramo puščati vsaj minimalno število različno debelih sušic in še živa drevesa z dupli (PERUŠEK 1993). Pri lastnikih gozdov in tudi pri nekaterih gozdarjih je potrebno doseči, da se bodo ti habitati ohranjali in obnavljali. V gospodarskih gozdovih primanjkuje debelejših odmrlih dreves in večjih dupel, zato je na rdečem seznamu naših gnezdiilk tudi šest vrst detlov ter vse naše žolne, poleg večjih sekundarnih duplarjev (BRAČKO 1994). Za

redke in ogrožene sekundarne duplarje je z vidika ohranjanja in proučevanja vrst umestno nameščanje gnezdnic, in sicer do takrat, dokler v gozdovih ni dovolj ustreznih naravnih dupel.

3.2 Kmetijstvo

3.2 Agriculture

Celovito in usklajeno delovanje različnih interesov vodi kmetijsko stroko k nujnosti načrtovanih ukrepov in k sodelovanju z drugimi strokami. Zelo očitno je to pri kritičnih posegih v prostor ob izsuševanju, obnavljanju kanalov in hidromelioracijah ter regulacijah vodnih strug. Za zaključene predele posameznih potokov in rek je nujno predvideti intenzivnost rabe ter določiti "ekocelice" – dele krajine prepustiti naravnemu razvoju. Potek obnavljanja kanalov naj bo postopen. Drevesa in grmovje na južni strani moramo ohraniti. Kanali morajo biti plitvejši, da se talnica preveč ne zniža. Na travnikih in njivah ohranjamo drevesa ter jih dosadimo tam, kjer je več praznih površin. Preden posadimo drevesa ali preden ta zrastejo, namestimo na meje T kole, kjer bodo preže za ujede in sove. Krajina naj bo preprejena z omejki, živimi mejami, protivetrnimi pasovi, posamičnim drevjem in gozdnimi ostanki. Pomembna je najmanjša oddaljenost med posameznimi skupinami drevja in grmovja. Rumeni strnad v času gnezdenja leti do 150 m od grmovja, rjavi srakoper pa le 50 m (WILDERMUTH 1980). Podobno je z drugimi živalskimi vrstami. Glede na te razdalje je potrebno zasaditi nove pasove drevja in grmovja.

Sadovnjake osnujmo na sejancih, da dobimo visokodebelna drevesa, ki so višje rasti in dosegajo daljšo življenjsko dobo. Na starih sadnih drevskih živi cela množica lišajev, mahov in drugih organizmov. V drevskih duplih pa najdejo primerno gnezdo vijeglavke, smrdokavre, čuki, brglezi, sinice, pogorelički idr. Pomembno je, da sadimo naše preizkušene stare sorte na podlagah sejancev, ki jih navadno manj ali ne škropimo. Pri tem je zmanjšanje uporabe strupov – zaščitnih sredstev, eden prvih zahtev v naravi prijaznem kmetijstvu.

3.3 Vodnogospodarstvo

3.3 Water management

Predvideti, na katerih reguliranih vodotokih se bo izvedlo deregulacijo ter tako, da bomo dobili željene habitate, npr. glinaste in peščene stene, kjer bodo lahko gnezdili vodomci, breguljke, idr. Preprečiti moramo zasipavanje rečnih mrtvic in sečnjo drevoja ob njih. Pustimo posamična drevesa, ki padejo v strugo, da povečajo rečno dinamiko. Ohranjati moramo grmovno in drevesno zarast ob rekah in stoječih vodah. Nujno je vzpostaviti rečno dinamiko vsaj na nekaterih vodotokih, oziroma na odsekih rek.

Za umetnimi akumulacijami se ustvarjajo jezerske razmere. Na to so prilagojene številne vodne vrste ptic. Najbolj jih prizadene nihanje nivoja vode v gnezditvenem obdobju. Obala jezer naj ostane čimbolj naravna, ob njih pa pustimo osamljena in suha drevesa ter še posebno drevesa z dupli, v katerih gnezdijo tudi nekatere vrste rac.

Na jezerih lahko zgradimo plavajoče otoke za galebe in čigre, posebno je to pomembno tam, kjer nivo vode niha.

Gladki betonski mostovi so zamenjali lesene, kjer so bile ugodne razmere na tramih za gnezdenje povodnih kosov. Gradnja mostov s primernimi vgrajenimi policami je ena možnost, poleg nameščanja gnezdnic.

3.4 Urbano okolje z infrastrukturo

3.4 Urban environment with infrastructure

V urbanih ekosistemih je veliko število ene vrste, kot so to golobi, kavke ali domači vrabci, kar je značilno za neuravnotežene ekosisteme. Ujede in sove se prilagajajo mestnemu okolju, vendar jim pogosto primanjkuje ustreznih gnezditvenih niš. Potrebe po gnezditvenih habitatih različnih vrst ptic bi morale biti upoštevane v gradbenih projektih. Parki z ribniki, plodonosno drevje in grmovje ter vsi drugi deli gozdne vegetacije popestrijo ponudbo habitatov in hrane.

Na podeželju v krajih, kjer so razširjene bele štoklje, nameščamo gnezditvene police

na strehah ali na dimnikih. Pod stemenjaki mora biti dovolj prostora za gnezdenje belih pastiric. V gospodarskih poslopih pa v višjih delih špranje v zidu za šmarnico. V trti ob hiši najdejo gnezdišče liščki, grilčki, sivi muharji idr. V kmečkih poslopih – hlevih so zasedene gnezditvene police za kmečke lastovke porok za manjše število nadležnih muh. Gnezdnice za ptice duplarice naj bodo v naseljih sestavni del naše kulture.

Telefonski in električni drogovi služijo pticam za preže in za gnezdenje. V gnezdiščih bele štoklje bi tej vrsti prišle v poštev gnezditvene police, nameščene na vrhu droga. Vsak telefonski drog naj bi bil primeren za usedanje ptic na vrhu.

Na osamljenih cerkvah, skednjih, ruševinah in zidanih elektro razdelilnih postajah gnezdijo sove, postovke, pastirice idr. vrste. Pri obnovi le-teh se ponavadi zaprejo vse špranje. Če pa bi upoštevali ptice, bi namestili gnezdnice oziroma prilagodili gradnjo teh objektov tudi pticam.

3.5 Lovstvo in ribištvo

3.5 Hunting and fishing

Seznam lovnih vrst v zdaj veljavnem lovskem zakonu in v zakonskih osnutkih je najdaljši pri pticah. Navadno so to večje vrste, ki jih lovijo za prehrano ter včasih t. i. "škodljive" ujede, sove in vrani. Večina teh vrst spada med najbolj ogrožene, zaradi hitrega zmanjševanja številčnosti populacij (BRELIH, GREGORI 1980). Vzroki so v spreminjanju okolja, kot so onesnaževanja z insekticidi v kmetijstvu, uničevanje mokrišč ipd. "Škodljive ptice roparice" se je zdesetkalo, če ne celo iztrebilo, kot je to primer za nekdanjega gnezditelca pri nas – beloglavega jastreba. V zimskem obdobju se na mrhoviščih pojavljajo planinski orli in druge ujede. Namenska mrhovišča za ujede naj bi bila v predelih, kjer se ujede pogosteje pojavljajo na sedanjih mrhoviščih. Mrhovišče za ujede mora imeti ugodno termiko za vzletanje (pobočje gore).

Dela v lovišču naj obsegajo tudi varovanje in obnavljanje redkih in ogroženih habitatov, npr. ohranjanje in vzdrževanje kaluž, nameščanje gnezdnic, nadzor nad

zadrževanjem ljudi in domačih živali v teh predelih. Na lovskih objektih postaviti tudi gnezdnice za ptice duplarice. Preže so pogosto na gozdnem robu, kjer se pojavlja veliko vrst. Na preži bi pod sedežem ali pod streho lahko priradili gnezdnice za sove, postovke in druge vrste za eno ali več različnih vrst na eni preži. Preža naj bo iz naravnih materialov (lesa) ter lično izdelana, da ne kazi okolice. Krmišča, solnice, preže in druge objekte ne smemo postavljati v bližino gnezdišč redkih vrst in posebnih habitatov.

Prehrana pegaste in lesne sove je skoraj izključno vezana na male sesalce, npr. voluharice, rovke, miši (TOME 1992). Sovam primanjkuje gnezdnih habitatov, zato se je povečalo število kanj, ki se poleg malih sesalcev prehranjujejo v manjši meri tudi s poljsko divjadjo. Z ohranjanjem votlih dreves in z nameščanjem gnezdnic za sove bi povečali številčnost sov in hkrati spremenili (poslabšali) razmere za kanje.

Pri ribolovu bi morali v gnezditvenem obdobju upoštevati predele, kjer vodni in obvodni ptiči gnezdiijo. Ribiči s svojo prisotnostjo nevede ogrožajo gnezdenje vrst na obrežju in na vodi. Skupaj z ornitologi, lovci in naravovarstveniki je potrebno izločiti predele ob vodah s posebnim varstvenim režimom, kjer bodo omejitve ribolova v času gnezdenja. Obrežno vegetacijo moramo pustiti ob vseh naravnih vodnih ekosistemih in ob raznih bajerjih, opuščenih glinokopih, gramoznicah, ribnikih ipd.

3.6 Turizem in alpinizem

3.6 Tourism and mountaineering

Turizem je tesno povezan z naravo, zato mora imeti do nje primeren odnos, kar pri osveščenih gostih mnogo pomeni. Ob turističnih objektih in na njih je umestno nameščati gnezdnice, gnezditne police ipd. Obisk posameznih lokacij moramo prilagoditi tudi zahtevam rastlinskih in živalskih vrst – krajevno in časovno. Obiskovalci so najbolj moteči v času gnezdenja. Posebnim biotopom in habitatom redkih in ogroženih vrst moramo turistični obisk oddaljiti oziroma ga organizirati pod posebnim strokovnim vodstvom.

Vsak plezalec naj bo obziren do stanovalcev sten in naj ne pleza tam, kjer so gnezdišča ptic. V plezalnih stenah je potrebno določiti plezalne smeri ter tudi časovno določiti te dejavnosti v gnezditvenem obdobju. Pri nas je znan konflikt med pticami in plezalci na Kraškem robu, npr. v Osapskih stenah. Sokol selec in velika uharica sta bila tista, ki sta potegnila krajši konec.

3.7 Druge vladne in nevladne naravovarstvene organizacije

3.7 Other governmental and nongovernmental organizations

V Sloveniji so številna društva, ki imajo v svojem programu varovanje okolja. Eno takih društev je tudi Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije. Z nasveti in sodelovanjem z različnimi institucijami je društvo ohranilo veliko redkih habitatov ptic, npr. gnezdišča breguljk, čebelarjev. Sodeluje pri zavarovanju pomembnih ornitološko pomembnih krajev, npr. Sečoveljske soline, Cerknjsko jezero, Ljubljansko barje, reka Drava, Skocjanski zatok. Društvo je zbralo podatke za gnezditveni in zimski ornitološki atlas, izdelalo rdeči seznam gnezdnik Slovenije, dela se seznam ornitološko pomembnih krajev, idr. O devastacijah pomembnih lokalitet obvešča javnost. Preprečuje številne negativne posege v naravovarstveno pomembnih področjih. Izobražuje člane društva, javnost ter šolsko mladino prek raziskovalnih taborov in nalog, društvenega glasila *Acrocephalus*, organizira predavanja, ornitološke izlete po Sloveniji ipd.

Vladne institucije, kot so Zavod za varstvo narave, Zavod za gozdove idr. sodelujejo z drugimi ustanovami in društvi ter zbirajo in pripravljajo strokovne podlage za varstvo ogroženih vrst ter biotopov.

4 ZAKLJUČEK

4 CONCLUSION

Predstavljeni so le nekateri ekosistemi in v njih bolj občutljivi habitati za ptice. Pri tem je ključnega pomena mesto gnezdenja

in prehranjevanja posamezne vrste ali populacije, ki so tem mestom prilagojene. Človek spreminja naravno krajino v kulturno, sledovi prakrajine so v glavnem le v nedostopnih predelih ter tam, kjer ni možnosti za gospodarsko izkoriščanje površin. Ob posegih v naravo so številne vrste postale maloštevilne in ogrožene ravno zaradi izginjanja habitatov. Pojavlja se načelno vprašanje, ali sploh pomagati tem vrstam ali jih prepustiti naravnemu razvoju, da se prilagodijo novonastalim razmeram. Od 364 vrst pri nas opazovanih ptic jih gnezdi 219, od teh je na rdečem seznamu 130 vrst (BRAČKO 1994). Rdeči seznam ogroženih in izumrlih vrst so in bodo vse daljši, če bo šel trend razvoja isto pot. Vedno bolj se zavedamo, da ohranitev biotske pestrosti ni le etičen problem, temveč tudi vprašanje obstoja človeka. Odnos do okolja in organizmov pa ni v domeni gozdarstva, biologije, krajinarstva ter sorodnih dejavnosti, temveč posredno ali neposredno vsake stroke. Ob direktnih ali indirektnih posegih v prostor ali v populacije organizmov, moramo razmišljati najprej o redkih habitatih ogroženih vrst!

Ptice so lažje opazljiva živalska skupina, zato so dobra osnova za osveščanje in informiranje javnosti o pomenu in vlogi ogroženih biotopov. V naravnejših ekosistemih ohranjamo in vzpostavljamo prvotno stanje habitatov, v urbanih ter agrarnih ekosistemih pa si prizadevamo ptice bolje varovati in tudi postavljamo gnezdnice. Poleg pomena ohranjanja vrste je zelo pomemben vzgojni vidik – vzpostavljanje stikov z naravo.

Mnoge nevladne organizacije imajo to v svojih programih. Tako naj bo tudi v lovstvu varovanje divjadi in njihovega življenjskega okolja ena ključnih nalog. V javnosti se kvaliteta lovcev meri ravno z ukrepi brez strelnega orožja. Tu ne mislimo na krmiljenje izstradane divjadi, temveč na varovanje in pomoč ogroženim vrstam oziroma njihovim habitatom. Člani lovskih družin so različnih poklicev, zato v svojih delovnih okoljih lahko pozitivno vplivajo na pravičen odnos do okolja. Gozdarstvo je bilo vedno močno povezano z lovstvom. Ideje sonaravnega gospodarjenja z gozdom pronica tudi med lovce. Z občutnim

zmanjševanjem sadnje smreke in iztrebljanem trenutno gospodarsko manjvrednih sestojev se je tudi prenehalo streljati ujede in deloma zveri (npr. volka). V prihodnje bo skupna naloga varovanje naravnih habitatov avtohtonih vrst v gozdnati krajini. Javna gozdarska služba ima po novem zakonu o gozdovih nalogo usmerjanja razvoja prostoživečih divjih živali in s tem tudi njihovih habitatov v gozdu in zunaj njega. Znanje in dobro sodelovanje z lovci ter vsemi drugimi dejavnostmi v prostoru je prvi pogoj za uspešno delo.

POVZETEK

Z izkoriščanjem naravnih virov spreminjamo porazdelitev in število naravnih in umetnih habitatov. Pogosto s tem drastično zmanjšujemo pestrost in stabilnost ekosistemov. Ptice naseljujejo zelo različne habitate in so relativno lahko prepoznavne, zato so primerne kot skupina za preverjanje raznovrstnosti habitatov. Z upoštevanjem habitatov posameznih vrst ptic ob posegih v prostor lahko ohranimo in obnovimo življenjske prostore mnogih organizmov.

Gozd je pri nas prevladujoč ekosistem s številnimi posebnimi biotopi, kot so: odmrla drevesa, živa drevesa z dupli, vodne kolanje, izviri potokov, stene, udorne jame, kraške jame, votline idr. Visokogorski ekosistemi z alpskimi tratami, melišči in ostenji so zelo občutljivi in ranljivi ekosistemi. V agrarnih ekosistemih so pomembni ostanki gozdne vegetacije (npr. žive meje, protivetni pasovi, skupine drevja in grmovja) ter izpostavljeni objekti, ki služijo pticam za prežje. Podobno velja za mesta in vasi. Nekatere populacije so se uspešno prilagodile antropogenemu spreminjanju okolja. Posamezne vrste ptic se stalno ali občasno zadržujejo v človeških naseljih in na raznih funkcionalnih objektih. V mokriščih imajo v obdobju gnezdenja mnoge redke vrste svoj prehranjevalni in gnezditveni habitat v trstičju, na vlažnih travnikih idr. Neokrnjeni vodni ekosistemi imajo pestro ponudbo biotopov, npr.: glinene in peščene stene, prodišča ob obali, rečne mrtvice, prodnate otoke, obrečno drevnino.

Načini ohranjanja in obnavljanja biotopov in s tem habitatov posameznih vrst morajo biti smiselni in načrtni. V našem sonaravnem gozdarstvu pri načrtovanju in izvajanju del že zdaj upoštevamo vlogo posebnih habitatov. Kmetijstvo in vodno gospodarstvo morata zaradi intenzivnega uničevanja okolja čimprej spoznati pomen ohranjanja naravnih in obnavljanja opustošenih ekosistemov. Pri urejanju naselij, obnovi in gradnji objektov lahko nudimo pticam in drugim organizmom številne habitate. Iz naravovarstvenega in vzgojnega vidika je pomembno tudi nameščanje ustreznih gnezdnic,

predvsem pa ohranjanje in obnavljanje naravnih dupel. Ob turističnih in drugih obiskih v naravi naj bi bil čas, številčnost in gibanje obiskovalcev v skladu z naravovarstvenimi potrebami. Lovci, ornitologi in drugi naravovarstveniki lahko pri svojem delovanju zelo veliko prispevajo k povečanju pestrosti habitatov in osveščanju javnosti, hkrati pa je to naloga vseh nas.

LITERATURA

1. Bračko, F., A. Sovinc, B. Štumberger, P. Trontelj, M. Vogrin, 1994. Rdeči seznam ogroženih ptic gnezdilk Slovenije. *Acrocephalus* – glasilo DOPPS, št. 67.

2. Bračko, F., 1995. Lokalni ornitološki atlas Drave (Maribor – Ptuj) 1989 – 1992 (začasno poročilo). *Acrocephalus* – glasilo DOPPS, št. 68-69-70.

3. Brandner, J., 1998. Ptičji svet senožetnih sadovnjakov. *Acrocephalus* – glasilo DOPPS, št. 41-42.

4. Brelih, S., J. Gregori, 1980. Redke in ogrožene živalske vrste v Sloveniji. *Priradnoslovni muzej Slovenije*.

5. Perušek, M., 1993. Upoštevanje habitatov za živali v gozdnati krajini. *Gozd. vest.* 3.

6. Tome, D., 1992. Prehrana pagaste sove Tyto alba na Ljubljanskem barju. *Acrocephalus* – glasilo DOPPS, št. 51.

7. Wildermuth, H., 1980. *Natur als Aufgabe*. Schweizerischer Bund für Naturschutz. Basel.

Foto: Janez Konečnik

